

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περιοδική έκδοση ιστορικῶν σπουδῶν

ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ■ ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΟΝΑΤΙΔΗΣ - ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ - ΛΗΔΑ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗ Ἐπιδημίες καί καραντίνα: ἡ ὑγειονομική πολιτική τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ■ ΜΑΡΙΑ ΜΑΝΔΑΜΑΔΙΩΤΟΥ Ἡ Λέσβος ἀπό τόν ὄψιμο Διαφωτισμό στόν Ἑλληνοθωμανισμό ■ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΒΕΡΡΑΡΟΥ Οἱ κτηματικές ἀποζημιώσεις τῶν νεοφώτιστων, 1830-1853 ■ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Τό ἔθνος τῶν Ρεπουμπλικάνων Ριζοσπαστῶν ■ ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΗΣ Ἐνα αὐθόρμητο λαϊκό κίνημα; Ἡ περίπτωση τοῦ Πανεπειρωτικοῦ Συνδέσμου Ἐπιστράτων ■ ΕΥΓΕΝΙΟΣ Δ. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ Ἡ συζήτηση γιά τόν ἐξπρεσιονισμό στήν Ἑλλάδα, ἡ ὑποδοχή τῆς ἐκθεσης τοῦ Φώτη Κόντογλου καί ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ *Φιλική Ἐταιρεία* ■ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ - ΔΑΦΝΗ ΛΑΠΠΑ Οἱ ἐβραϊκές περιουσίες στά μεταπολεμικά Χανιά ■ ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΜΠΟΥΡΟΥΤΗΣ Κοινωνικό περιθώριο καί πορνεία στή μεταπολεμική Ἑλλάδα ■ ΔΙΠΥΛΟΝ - ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΜΕΛΙΣΣΑ Ἱστορίες μιᾶς ἀόρατης Ἀθήνας (in-Athens) [Μανόλης Κορρές ~ Μάνος Μπίρης ~ Δημήτρης Φιλιππίδης] ■ ΧΡΟΝΙΚΟ Στέφανος Ἰωαννίδης, Νέες ἔρευνες γιά τήν ἱστορία τῆς ἐκβιομηχάνισης ■ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ Χαράλαμπος Κουρουνδής ~ Ἄννα Ματθαίου ~ Νίκος Κοκκομέλης ~ Θανάσης Μπαρλαγιάννης ~ Ἐφη Ἄβδελα ~ Ἄθηνᾶ Συριάτου

Ἐπιδημίες καί καραντίνα:

ἡ ὑγειονομική πολιτική τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (1821-1909)

Στίς 19 Μαΐου 1822 ὁ Ἀντώνης Μ. Ἀντωνόπουλος, ἔμπορος στήν Τεργέστη, στέλνει στό Βουλευτικό, μαζί μέ τά χρήματα ἀπό διάφορους ἐράνους πού εἶχε συγκεντρώσει, «καί δύο βιβλία περί κουαραντίνας»... «διά νά τά χρησιμευθῆ ἡ Ὑπεράτη Βουλή, ὅταν ἀναγκαῖον ἦθελε κρίνει τόν διοργανισμόν τῶν κουαραντίων εἰς τήν Ἑλλάδα»... «ὅτι δηλαδή ὠφέλιμον ἦθελε εἶναι νά μή ἀμεληθοῦν καί τά κατὰ τῆς πανώλης ἐνεργητικά μέτρα, διά τῆς ὁποίας δύνανται εὐκόλως οἱ τύραννοι νά μολύνουν ἐπί τούτου ἕν ἢ καί περισσότερα μέρη, ἐπί σκοπῶ νά προξενήσουν σύγχυσιν καί δειλίαν εἰς τοὺς λαούς, ἐκτός τοῦ ὅτι ἡ φροντίς περί ἀσφαλείας τῆς ὑγείας θέλει μᾶς προξενήσει ἔπαινον ἀπ' ὅλας τὰς εὐρωπαϊκάς αὐτάς καί ἀπό τά πεφωτισμένα ἔθνη»¹.

Δέν εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε ποιά βιβλία ἔστειλε ὁ Ἕλληνας ἔμπορος προκειμένου νά ἐπιστήσει τήν προσοχή τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως στό ζήτημα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς καραντίνας ὡς μέτρου γιά τήν παρεμπόδιση μετάδοσης ἐπιδημικῶν ἀσθενειῶν. Σίγουρα, ὅμως, δηλώνει τή σημασία πού ἀπέδιδαν τά εὐρωπαϊκά κράτη στοὺς ὑγειονομικούς θεσμούς, οἱ ὅποιοι διασφάλιζαν, ὄχι μόνο τήν προστασία τοῦ πληθυσμοῦ τους ἀπό τίς ἐπιδημίες, ἀλλά καί τήν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῶν ἐμπορικῶν καί ναυτιλιακῶν δραστηριοτήτων. Κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου καί τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, τό δίκτυο τῶν λοιμοκαθατηρίων ἐπεκτείνεται στά λιμάνια τῆς Μεσογείου καί σταδιακά διαμορφώνει κοινές πρακτικές καί λαμβάνει κοινά χαρακτηριστικά, σχηματίζοντας ἕνα ὑγειονομικό σύνο-

Τό ἄρθρο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος «Γεωγραφία τῆς ἐπιτήρησης. Λοιμοκαθατήρια καί Ὑγειονομία στό ἑλληνικό κράτος, 1821-1923», πού ὑλοποιήθηκε στό Ἰνστιτοῦτο Μεσογειακῶν Σπουδῶν - Ἴδρυμα Τεχνολογίας καί Ἔρευνας. Τό ἔργο συγχρηματοδοτεῖται ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση (Εὐρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμεῖο) μέσω τοῦ Ἐπιχειρησιακοῦ Προγράμματος «Ἀνάπτυξη Ἀνθρώπινου Δυναμικοῦ, Ἐκπαίδευση καί Διά Βίου Μάθηση», στό πλαίσιο τῆς Πράξεως «Υποστήριξη ἐρευνητῶν μέ ἔμφαση στοὺς νέους ἐρευνητές - κύκλος Β'» [<https://www.ims.forth.gr/el/project/view?id=201>].

1. Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας [25 τ., Ἀθήνα 1971-2012], τ. 9, σ. 185-86.

ρο μεταξύ των λιμανιών της δυτικής Μεσογείου και των λιμανιών της ανατολικής Μεσογείου και της βόρειας Αφρικής².

Η ελληνική ιστοριογραφία έχει στραφεί, τις τελευταίες δεκαετίες, στη μελέτη της ιστορίας της υγείας, εστιάζοντας, κυρίως, στην εμφάνιση και αντιμετώπιση επιδημικών και ένδημικών ασθενειών, στην ίδρυση και εξέλιξη ιατρικών θεσμών, σε ζητήματα υγειονομικής πολιτικής και την εφαρμογή ευγονικών θεωριών, ενώ σε μικρότερο βαθμό έχουν μελετηθεί ζητήματα επαγγελματικής παθολογίας, αναπαραστάσεων και μεταφορών των ασθενειών, εμπειριών και τρόπων βίωσης της ασθένειας³.

Τά λοιμοκαθαρητήρια του ελληνικού χώρου έχουν μελετηθεί κυρίως για την περιοχή των Ιονίων νήσων κατά την περίοδο της βενετικής και της βρετανικής κυριαρχίας αντίστοιχα⁴. Ωστόσο, τά λοιμοκαθαρητήρια και τά υγειονομεία του ελληνικού κράτους, παρόλο που αποτέλεσαν τις σημαντικότερες υγειονομικές αρχές για την εφαρμογή της υγειονομικής πολιτικής και κατ' έπékταση την προστασία της χώρας από τις μολυσματικές νόσους, δέν έχουν προσελκύσει τό ένδιαφέρον των έρευνητών.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι νά καλύψει αυτό τό κενό, χαρτογραφώντας και μελετώντας την εξέλιξη των λοιμοκαθαρητηρίων και των υγειονομείων

2. Alexander Chase-Levenson, «Early nineteenth-century Mediterranean quarantine as a European system», στό Alisson Bashford (έπιμ.), *Quarantine. Local and Global Histories*, Basingstoke 2016, σ. 35-53.

3. Έντελώς ένδεικτικά βλ. Κώστας Κωστής, *Στόν καιρό της πανώλης. Εικόνας από τίς κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου, 14ος-19ος αιώνας*, Ηράκλειο 1995· Μαρία Κορασίδου, *Όταν ή άρρώστια άπειλεί. Έπιτήρηση και έλεγχος της υγείας του πληθυσμού στην Έλλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2002· Λήδα Παπαστεφανάκη - Μανόλης Τζανάκης - Σεβαστή Τρουμπέτα (έπιμ.), *Διερευνώντας τίς κοινωνικές σχέσεις μέ όρους υγείας και ασθένειας. Η κοινωνική ιστορία της ιατρικής ως έρευνητικό πεδίο*, Ηράκλειο 2013· Katerina Gardikas, *Landscapes of Disease. Malaria in Modern Greece*, Βουδαπέστη - Νέα Υόρκη, 2018· Γιώργος Κόκκινος, «Άξια» και «ανάξια» ζωή. Ευγονική, έκφυλισμός, βιοπολιτική: ό γιατρός στό ρόλο του κοινωνικού θεραπευτή και του έθνικού άναμορφωτή, Αθήνα 2021· Yannis Gonatidis, «Syphilis in the port of Hermoupolis (Syros, Greece) during the 19th century», στό Y. Ardagna - B. Pouget (έπιμ.), *La syphilis. Itinéraires croisés en Méditerranée et au-delà, XVIè-XXIè siècles*, Αϊξ άν Προβάνς 2021, σ. 211-228· Leda Papastefanaki, «The institutional framework for work in mines of Greece: Occupational health and safety and the case of Lead Poisoning (1861-1940)», *Áreas. Revista Internacional de Ciencias Sociales*, τ. 43, 2022, σ. 35-52.

4. Ένδεικτικά: Costas Tsiamis, Eleni Thalassinou, Effie Poulakou-Rebelakou, Angelos Hatzakis, «Quarantine and British “protection” of the Ionian Islands, 1815-64», στό John Chircop - Francisco Javier Martinez (έπιμ.), *Mediterranean Quarantines, 1750-1914. Space, Identity and Power*, Μάντσεστερ 2018, σ. 256-272· Κατερίνα Κωνσταντινίδου, *Τό κακό όδένει έρχοντας... Οί λοιμοί της πανώλης στά Ιόνια Νησιά (17ος-18ος αι.)*, Βενετία 2007, σ. 99-202· Ίωάννης Γ. Λασκαράτος, *Πρόληψη της άρρώστιας και κοινωνική προστασία στά Έπτάνησα επί Άγγλοκρατίας (1815-1864)*, Αθήνα 1985, σ. 110-187.